

אוגוסט לנדמסר, האישי שלא ציית

כשאנו חושבים על גיבורי מלחמות אנחנו נוטים לדמיין אותם מצייתים לפקודה "הסתערו!" ורצים קדימה אלמול פני האויב. אוגוסט לנדמסר אמנם היה חייל, אך הוא היה גיבור מסוג אחר

שהם סמיט | 17.03.2016 | 13:15

המאמר מתוך "עיניים" גיליון 187 בנושא 'ציות', מרץ 2016 (לרכישת מינוי)

תארו לעצמכם מצב כזה: לכינתכם מוצג רעיון כלשהו, ואתם מתבקשים להביע את דעתכם עליו. כל התלמידים מרימים יד ותומכים ברעיון, ורק אתם מתנגדים לו. כיצד תרגישו? מה תעשו? האם יהיה לכם אומץ לא להרים את ידכם? וכעת תארו לעצמכם שהמורה אף הוא תומך ברעיון. יתר על כן, הוא מאיים עליכם שאם לא תצביעו כמו כולם תסולקו מבית הספר ולא תורשו עוד ללמוד.

וכעת תארו לעצמכם שלא אתם, אלא אביכם או אמכם נדרשים להצביע בעד הנהלת המפעל שבו הם עובדים אף על פי שאינם רוצים לעשות זאת. הדרישה מלווה באיום שאם לא יעשו זאת, הם יפוטרו וגם לא יוכלו למצוא פרנסה אחרת. וכעת נוסף ונאמר שהרעיון המוצע לכם או להוריכם אינו סתם לא-מוצלח, אלא לא-מוסרי ופוגעני. אתם יודעים זאת, אך ברור לכם שאם לא תתמכו ברעיון תיפגעו בעצמכם, ואולי אפילו תסכנו את חייכם ואת חיי הקרובים לכם. אנחנו יכולים להמשיך ולהשתעשע ביצירת תרחישים בדיוניים, אך אזורי גרמניה הנאצית והמדינות הכבושות עליה נאלצו להכריע בדילמות יום-יומיות כאלה (דילמה היא בעיה מוסרית שקשה למצוא לה פתרון).

נכון, לא כל האזרחים בגרמניה הנאצית ראו דילמה ברדיפת יהודים, בני מיעוטים אחרים ומתנגדי המשטר. רבים היו אנטישמים, והיה קל להסית אותם נגד היהודים. לאחר מלחמת העולם הראשונה שרר בגרמניה מצב כלכלי וחברתי קשה, ורבים השתכנעו שהיהודים הם האשמים בכך. אבל היו גם אחרים, שסלדו מן המשטר החדש ואף על פי כן צייתו ושיתפו פעולה עם משטר גזעני שרמס את זכויות האדם. הבנת חוסר המוצא במצבים של דילמה עשויה להסביר מדוע גם מי שלא תמך במעשי הנאצים לא התקומם נגדם: החרדה לגורלם ולגורל בני משפחתם מנעה ממתנגדי המשטר להביע את דעתם. הם העדיפו לציית, להיות שותפים לפשע ולשמור על חיהם.

עם זאת, גם באותם ימים חשוכים היולא מעט גילויי אנושיות ואומץ. עדות אחת, שהפכה סמל לאי-ציות, נתגלתה לפני שנים אחדות בתצלום שהתפרסם בשם 'האישי מאחורי הידיים השלובות'. התצלום צולם בשנת 1936 בטקס השקת ספינת האימונים 'הורסט וסל' במספנת העיר המבורג, ונראה בו קהל של מאותגברים, מרביתם עובדי המספנה, מריעים ומצדיעים במועל יד (בהנפת יד) למנהיגגרמניה הנאצית, אדולף היטלר. רק אדם אחד עומד וידיו שלובות על חזהו בהתרסה.

שמו אוגוסט לנדמסר. כמה שנים קודם לכן, בשנת 1931, הצטרף לנדמסר, כמו מרבית אזרחי גרמניה, למפלגה הנאצית כדי שיוכל למצוא עבודה. ואמנם, זו נמצאה לו בחברת ספנות בהמבורג. שלוש שנים לאחר מכן, ושנתיים לפני שתועד בתצלום, התאהב לנדמסר באישה יהודייה, אירמה אקלר, והם התחתנו. השנה הייתה 1935, ובגרמניה כבר הונהגו חוקי הגזע שאסרו נישואים בין גרמנים אריים לבין יהודים. לנדמסר הואשם בביזוי הגזע וגורש מן המפלגה הנאצית. לקראת סוף אותה שנה, חודשים ספורים לפני הכנס שהונצח בתצלום, נולדה לזוג תינוקת, אינגריד.

אני מתבוננת בתצלום, ובעודי מתפעלת מן העוצמה שבמעשה הפשוט והאמיץ הזה, שהיה עלול לעלות ללנדמסר בחייו, איני יכולה שלא לשאול את עצמי שאלות: על מה הוא חושב עכשיו? האם הוא

חושב על אשתו ובתו התינוקת? האם הוא תוקה מה היה קורה אִלְמֵלָא היה מתאָהב בִּיהוּדִיָּה —
האם גם אז היה עומד כְּעַת וְיָדְיוֹ שְׁלוּבוֹת על חֲזָהוּ? ומה הוא חושב על האנשים העומדים לצידו —
האם הוא מכיר אותם? האם יש ביניהם ידידים שכמוהו הצטרפו לַמַּפְלָגָה הַנְּאֻצִית בְּלִית ברירה וְכַעַת
הם מְצַדִיעִים מתוך פחד? ואז עולה השאלה הקשה — מה אַעֲשֶׂה אני אם אֶקְלַע לְמַצַּב כזה? האם
אָהִיה אמיצה כמו הַגְּרָמְנִי הזה מֵהַמְבוֹרָג? איך אוכל להבטיח שהפחד לא יִגְבֵר עליי? ומה אם יֵאָיִמוּ
על חַיֵי ועל חַיֵי בְנֵי משפחתי?
ומה עלה בְּגוֹרְלוֹ של אוֹגוֹסְט לְנִדְמָסֶר? הוא המשיך לנהוג בְּאוֹמֵץ ולא נטש אֶת אשתו, גם לא לאחר
שהשלטונות אסרו אותו פעמים אֲחֵדוֹת בְּעוֹן הַקָּשֶׁר שלו איתה. לְבִסוֹף נִשְׁלַחוּ שני בני הזוג לַמַּחֲנוֹת
רִיפּוּז. אִירָמָה לא חָזְרָה מִן הַמַּחֲנֶה, אוֹגוֹסְט שוחרר, גוֹיִס כְּעוֹנֵשׁ לַחֵיל הַרְגָלִים, וְנִהַרְג בַּמַּלְחָמָה.

וְעַתָּה יֵשׁ בְּיַדְכֶם לְבַרְרֵם מִן הַחַיִּים וְעַתָּה יֵשׁ בְּיַדְכֶם לְבַרְרֵם מִן הַחַיִּים וְעַתָּה יֵשׁ בְּיַדְכֶם לְבַרְרֵם מִן הַחַיִּים וְעַתָּה יֵשׁ בְּיַדְכֶם לְבַרְרֵם מִן הַחַיִּים